

Цветана Георгиева, *Просјетрансијво и ѿросјетрансијва на Бџлџаријте XV-XVII век*, София, 1999, 343.

Османиста Цветана Георгиева, позната стручној јавности (*Етничарите в б(130)лџарските земи XV-XVII век*, Софи(138), 1988; *Свет(130)т на б(130)лџарите през ранните столети(138) на османското владичество*, С., 1997) овом књигом заокружује своја претходна истраживања становништва и насеља Бугарске у раном периоду османске управе. Инспирирана радовима Ж. Дибија, Ф. Бродела и аналита, покушала је да напише историју појединаца и малих друштвених група, што јој, с обзиром на расположиву грађу, није пошло за руком онако као француским медијевистима.

Њен рад, заснован превасходно на објављеним и необјављеним османским изворима 15. и 16. века (дефтери, кадијски сицили, кануни, збирке докумената) и новијим етнолошким истраживањима, сугерише други угао посматрања на углавном познате ствари, а то је утицај просторних фактора на историју једног друштва.

Књига је подељена на две тематске целине, ПРОСТОР (територија насељена бугарским народом) и ПРОСТОРИ (микростори: село, општина, град, махала, кућа, задруга, итд). У првом поглављу *Границе бугарског ѿросјетрансијора 15-17 век* (16-58) дат је **широк** оквир простирања бугарског народа, чија граница иде десном обалом Дунава, од Демир-капије до делте Дунава, затим дуж Црног мора до планине Странца. Граница, потом, иде Марицом до Егејског мора и дуж обале Егеја до ушћа Вардара, затим скреће јужније, пратећи ток Бистрице, а потом северозападно од извора реке Девол до њеног средњег тока, где се, према аутору, налази најудаљенија југозападна тачка простирања бугарског народа, скоро до Елбасана. Унутар западне границе је масив Шар-планине, Призрен, Приштина, Прокупље, Крушевац и Кучајске планине, све до ушћа Поречке реке у Дунав.

Тај оквир Георгиева је оцртала углавном на основу података европских путописаца, наглашавајући да није реч о етничким границама, већ о простору на коме су се Бугари осећали своји на своме; рубни делови описаног простора представљају област преклапања, тј. простор који су и други народи (Срби, Албанци, Грци, Румуни) сматрали својим.

Утицај геоморфолошких, хидролошких и климатских фактора на тип и густину насељености обрађен је у наредна два поглавља: *Мрежа насеља, ѿпример Никојолџски санџак* (59-91) и *Варијантите мреже насеља на бугарским ѿросјетрансијорима 15-17 век* (92-148). Аутор на основу два пописа тимара Никопољског санџака из 15. века гради типичан модел насеља на Балкану, условљен различитим еколошким појасевима. Најређе насељана је равничарска област, тзв. зона А (до 250 м надморске висине), затим предео високих планина – зона Ц (виших од 600 м), док су најгушће насељене висоравни дуж средњих токова река и брдско-планинске области, тзв. зона Б (250-600 м). Однос броја становништва А, Б и Ц зона износи 1:6:2.

Од овог модела одступају поједине граничне области: Добруца, Видин, Дебар, где је у току било насељавање азијских и балканских номада (Туркмена, Татара и Влаха).

Георгиева побија теорију да су равнице мање насељене услед османских освајања, већ као разлог наводи средњовековну пољопривредну технику и географске услове. Такође истиче да се мрежа насеља одржала од Средњег века током времена османске управе.

Најважнији процеси који су се одигравали на терену обрађени су у поглављу *Динамика историје бугарског ѿросјетрансијора* (149-196) Георгиева оспорава тезу турског османисте О. Л. Баркана о „османизацији” бугарских крајева као последице масовног насељавања турских номада у 14. и 15. веку и депортације Бугара у Малу Азију. Она доказује да су насељени Туркмени и Татари ишчезли првих деценија 16. века, а да су се трагови њиховог постојања задржали само у топонимији. Томе је допринела и „аграризација”, процес изражен у: а) преласку сточара-номада на седелачки начин живота и пољопривреду и б) тежњу свих друштвених слојева, чак и градског становништва, да поседују земљу. Последица тог процеса било је постепено разбијање тимарског система и доминација читлука током 17. века.

У поглављу *Сеоско земљишће – мали свей Буџара* (198-244) аутор се бави питањима обима села, сеоског поседа и врстама пољопривредних производа у односу на зону насељености (А, Б или Ц). Бугарску аграрну економију описује као поликултурну, за разлику од многих делова Европе где су узгајане свега две до три културе.

Изглед сеоских и градских кућа, начин и разлике у функционисању сеоских општина и градских махала, утицај тих друштвених заједница на своје чланове, који се огледао и у процесу исламизације, обрађени су у делу *Бугарска кућа и бугарска заједница* (245-285). Георгиева се укључује у расправе које се воде у упоредној антропологији, супротстављајући се мишљењу М. Тодорове да је задруга била доминантан друштвени тип

заједнице на Балкану. На основу османских дефтера, она убедљиво доказује да бугарска породица 15–17. века, одговара оновременом типу породица у Европи: брачни пар са децом и још живим родитељима, једним или оба (просечан број чланова једног бугарског домаћинства је 6,2).

Инфраструктура и њени центри (умесно закључка) (286–302), представља покушај аутора да уопштеним цртама, без конкретних података и озбиљних анализа, ослика места сусрета људи, вести и идеја из различитих средина, као што су: чаршије, пазари, култна места, путеви и сл.

Татјана Катић

Село Санковић: Годишњак I, Ваљево, III Колубара, 1999, 60.

Санковић је мало познато сеоце у ваљевској Колубари, у општини Мионица, лоцирано непосредно уз само општинско средиште. По много чему је слично осталим селима из своје околине, али има и бројне особености које га издвајају и чине само себи својственим. Санковић се са многим другим селима Ваљевског краја не може поредити ни по развијености ни богатству, ни по значају и знаменитостима из прошлости, ни по улози у великим историјским збивањима. Село нема цркву, ни школу. Санковић није изнедрио ни познате династије ни војсковође, књижевнике и политичаре, нити је био поприште великих битака. У њему се нису одиграли историјски познати састанци и договори. У Санковићу данас нема много културноисторијских споменика, али зато село има свој стари бор, а има и своје житеље. Неки од њих су провели цео животни век а да никада нису коракнули ни стопу изван општинског атара, док су други, понети вихорима судбине, из њега одлазили, да би му се поново враћали, за стално, накратко, или само у мислима и сећањима. Санковић има своје Санковчане, који су живели, радили, стварали... Бавили се уобичајеним сеоским активностима, борили се с тешкоћама, оним обичним, свакодневним, али и оним које су доносили преломни историјски догађаји. Доживљавали су их „са дистанце”, али и активно учествовали у њима. Живели свој живот, сличан другима, а опет и специфичан. А уз њих Санковић има и своју прошлост, можда не славну и познату, али свакако богату, разноврсну. Прошлост вредну пажње. Поред обичне, а тако специфичне прошлости, ово село завређује пажњу и по још једном обележју које га не само поистовећује већ доводи у прву линију са многим сличним насељима у Србији. Санковић је село које одумире.

Само постојање села, и људи који у њему живе и раде, уз претњу да оно релативно брзо нестане, било гашењем последњих старачких домаћинстава, било утапањем у атар вароши Мионица, представљају довољан разлог да се сазнања о прошлости Санковића отргну од заборава, да се, колико је то могуће, са овога села размакну непрозирни велови заборава, да се уоче и истакну санковачке специфичности и сличности. Управо то је годинама имао на уму Здравко Ранковић, новинар и